

Pierwsza książka *Studies in the Zohar* koncentruje się na różnych aspektach dotyczących księgi Zohar, głównego dzieła literatury mistycznej w Kabale. W skład książki weszły trzy artykuły:

The Messiah of the Zohar: On R. Simeon bar Yohai a Messianic Figure (s. 1—84, przyp. s. 163—194). Artykuł koncentruje się na osobie „głównego bohatera” Zoharu, rabim Szymonie bar Jochaj i mesjańskim charakterze jego postaci oraz idei *tikkun* (odkupienia). Powyższa analiza odnosi się głównie do dwóch części Zoharu: „Idra Rabba” (Zgromadzenie większe) i „Idra Zuta” (Zgromadzenie mniejsze).

Drugi artykuł *How the Zohar was written* (s. 85—138, przyp. s. 194—227), dotyczy ciągle żywej dyskusji o autorstwo Zoharu. Liebes dowodzi, że Zohar nie mógł być napisany przez jedną osobę np. przez Mojżesza baal Szem Towa z Leonu, lecz jego autorstwo należy przypisać raczej kręgowi mistyków.

Ostatni artykuł nosi tytuł *Christian Influences on the Zohar* (s. 139—161, przyp. s. 228—244). Jedną z cech Zoharu jest, zdaniem Liebesa, jego zdolność do przyswajania różnorodnych idei, w tym także niektórych aspektów doktryny chrześcijańskiej. Wyróżnia on w Zoharze idee Trójcy, Syna Bożego oraz śledzi w nim aluzje do postaci Jezusa.

Druga prezentowana książka Y. Liebesa *Studies in Jewish Myth and Jewish Messianism* jest kolekcją artykułów dotyczących problematyki mitu i mesjanizmu w judaizmie.

Dwa pierwsze artykuły: *De Natura Dei: On the Development of the Jewish Myth* (s. 1—64, przyp. s. 151—169) oraz *The Kabbalistic Myth as Told by Orpheus* (s. 65—92, przyp. s. 169—177) dotyczą problematyki mitu w judaizmie, szczególnie w Kabale, Talmudzie oraz wpływu hellenistyczne.

Kolejne trzy studia dotyczą kilku aspektów mesjanizmu w XVII i XVIII wiecznym judaizmie. Sabbataizm, najgłośniejszy ruch mesjański w judaizmie był przedmiotem badań wielu naukowców i wydawać by się mogło, że trudno dodać do tych badań coś nowego. Jednak, jak pokazuje Liebes, nawet tacy badacze jak G. Scholem, Z. Shazar i N. Sokolow ulegli w swoich badaniach wpływom ideologii syjonistycznej. W artykułach: *Sabbatean Messianism* (s. 93—106, przyp. s. 177—182) oraz *Sabbetai Zevi's Religious Faith* (s. 107—113, przyp. s. 183) Liebes prezentuje nowe podejście do sabbataistycznego mesjanizmu i rozpatruje partykularny udział w tworzeniu sabbataistycznej doktryny mesjańskiej głównych postaci tego ruchu: Sabbataja Cwi, Natana z Gazy i Miguela Cardozo.

Ostatni artykuł *Ha-Tikkun Ha-Kelali of R. Nahman of Bratslav and Its Sabbatean Links* (s. 115—150, przyp. s. 184—210) dotyczy rabina Nachmana z Bracławia, jego podejścia do idei odkupienia, stosunku do sabbataizmu oraz rytuału *ha-tikkun ha-keleli* (naprawy ostatecznej) w kręgu jego zwolenników, w sabbataizmie i frankizmie.

Obie prezentowane książki stanowią interesujący wybór współczesnych prac dotyczących istotnych aspektów judaizmu. Są one godne polecenia tak specjalistom, jak i wszystkim zainteresowanym. Bogaty aparat krytyczny i dołączone bibliografie w znaczny sposób mogą przyczynić się do poznania zawiłych i hermetycznych zagadnień z historii judaizmu.

Kraków

MICHAŁ GALAS

HIERONIM FOKCIŃSKI SI i inni, *Propozycje konsystorialne w XVI wieku*. Omówienie — teksty polskie, Papieski Instytut Studiów Kościelnych, Rzym, ss. XVIII + 228.

Prezentowana publikacja *Propozycje konsystorialne w XVI wieku* przynosi — w pierwszej części — omówienie ostatniego etapu prac w Kurii

Rzymskiej przed papieskimi prowizjami biskupstw i niektórych opactw, oraz odnośnej dokumentacji ze źródeł watykańskich. Druga jej część — to odnalezione teksty, przygotowywane przez kardynałów relatorów i rozsyłane do uczestników konsystorzów papieskich przed obsadą biskupstw polskich, w drugiej połowie XVI wieku. Na początku stulecia, kardynał relator, który przedstawił na konsystorzu beneficjum i kandydata, ujmował wszystkie zebrane wiadomości w tzw. „relację konsystorialną”. Tekst relacji służył wyłącznie jemu samemu przy referowaniu sprawy, i nie był przesyłany uczestnikom konsystorza.

W ramach wielkiej reformy podjętej przez Sobór Trydencki, nastąpiły zmiany w procedurze udzielania tych beneficjów. Referujący kardynał miał obowiązek odpowiednio wcześniej przed konsystorzem przesłać papieżowi i kardynałom pisemną informację o stanie beneficjum (o kościele katedralnym lub opactwie) i o kwalifikacjach osoby promowanej. Teksty te, określone początkowo ogólną nazwą memoriałów, z czasem uzyskały nazwę „propozycji”. Propozycje, jako specyficzny typ dokumentacji, nie były przedmiotem szczegółowych studiów w dotychczasowej literaturze.

Wobec faktu, że zachowało się niewiele najstarszych protokołów procesów informacyjnych (pierwsze znane polskie protokoły pochodzą dopiero z 1588 r.) teksty propozycji, sporządzane na ich podstawie, są niezmiernie cennym materiałem dla różnego rodzaju poszukiwań i badań. Jednocześnie świadczą o wielkim wysiłku, jaki wkładano, aby zadośćuczynić wymogom stawianym przez Sobór, a tym samym dają obraz, jaki przebiegał proces recepcji podjętej reformy w Kościele.

Praca ukazała się w Papieskim Instytucie Studiów Kościelnych w Rzymie (Piazza B. Cairoli 117) w ramach serii *Studia ecclesiastica* 18, *Historica* 11, *Fontium textus* 2.

(Red.)

KSIĄŻKI NADEŚLANE DO REDAKCJI

Wydawnictwo Naukowe PWN — Spółka z o.o.
00-950 Warszawa, ul. Miodowa 10

Świderkówna Anna, *Rozmowy o Biblii*, Warszawa 1994, str. 104.